

Sinematografik Öğelerin Tiyatro Sahnesinde Kullanımı: Sinematografik Tiyatro*

The Use of Cinematographic Elements in Theater: Cinematographic Theater

Asena YILDIRIM KONYA**

Araştırma Makalesi / Research Article

Öz

Tiyatro ve sinema etkileşimi, sinematografin keşfedildiği andan itibaren günümüze kadar her dönem farklı bir ifade aracı sağlamıştır. Disiplinlerarası etkileşim sağlayan bu iki sanat alanının bir arada ifadesi, sinematografin keşfiyle birlikte tiyatronun öğelerinin sinemada kullanımıyla başlamıştır ancak günümüzde bunun tam tersi bir durum söz konusu yerini almaktadır. Hans - Thies Lehmann'ın 1990 yılında "Postdramatik Tiyatro" kitabında ortaya attığı *sinematografik tiyatro* kavramı, günümüz tiyatro sahnelemelerinde sinematografik öğelerin anlatım aracı oluşturmak için kullanıldığının ifadesini oluşturmaktadır. Tiyatrodaki anlatım yöntemleri sinemanın tekniğini genişlettiği gibi, sinematografinin sunduğu yeni olasılıklar da tiyatroyu etkilemeye başlamıştır. Tiyatro ve sinemanın bu etkileşimi *sinematografik tiyatro* kavramını oluşturarak 1960'lı yıllardan günümüze sinematografik öğelerin tiyatro sahnesinde kullanımını sağlamıştır. Bu çalışmanın amacı, tiyatro ve sinema ilişkisine disiplinlerarası bir yöntemle yaklaşarak, iki sanat dalı arasındaki etkileşimin nasıl bir arada kullanılarak ifade aracı oluşturduğunu incelemek ve *sinematografik tiyatro* kavramını dünyadan ülkemize kadar uzanan var olan örnekleriyle açıklamaktır. Sonuç olarak, 21. yüzyıl tiyatrosunun sinematografik öğelerin kullanımıyla birlikte sahnelemede oluşan yeni anlatım yöntemlerini sunmak ve örneklerle birlikte sinematografik tiyatronun oluşum ve gelişim sürecini incelemek hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Tiyatro, Sinema, Disiplinlerarası, Sinematografi, Sinematografik tiyatro*

Abstract

The interaction between theater and cinema has provided a different means of expression every period from the moment the cinematograph was discovered until today. The expression of these two fields of art, which provide interdisciplinary interaction, started with the use of elements of theater in cinema with the discovery of the cinematograph, but today the opposite is the case. The concept of cinematographic theater put forward by Hans -Thies Lehmann in his book "Postdramatic Theater" in 1990 constitutes the expression that cinematographic elements are used to create a narrative tool in today's theater stagings. As the methods of expression in the theater have expanded the techniques of cinema, the new possibilities offered by cinematography have also begun to affect the theater. This interaction of theater and cinema has created the concept of cinematographic theater and has enabled the use of cinematographic elements on the theater stage since the 1960s. The aim of this study is to approach the relationship between theater and cinema with an interdisciplinary method, to examine how the interaction between the two art branches is used together to create a means of expression and to explain the concept of cinematographic theater with existing examples from the world to our country. As a result, it is aimed to present the new methods of expression in staging with the use of cinematographic elements in the 21st century theater and to examine the formation and development process of cinematographic theater with examples.

Keywords: *Theater, Cinema, Interdisciplinary, Cinematography, Cinematographic theater*

*Bu makale, 5-7 Eylül tarihleri arasında "2. UTAD Varoluş, Gelenek ve Gelecek" başlıklı konferansta özet bildiri olarak sunulmuştur.

**Arş. Gör. Asena YILDIRIM KONYA- Doğu Üniversitesi

ayildirim@dogus.edu.tr

ORCID:0000-0002-2278-8463

Giriş

19. yüzyılın sonunda Lumiere kardeşlerin sinematograf aygıtını keşfiyle birlikte sinema tarihindeki ilk belge filmler çekilmeye başlanmıştır. “28 Aralık 1895’te Paris, 14. Boulevard des Capucines’deki Grand Cafe’nin altında bulunan “Indian Room” da yapılan ücret karşılığı ilk film gösteriminin ardındaki kişi Lumiere’dir” (Armes, 2019: 22). Bu toplu gösterimle birlikte gündelik hayattaki birçok olağanlığı kaydeden ve gösterimini sunan Lumiere kardeşler sinemanın başlangıcını yapmışlardır. İlk dönem çekilen belge filmlerden sonra tiyatronun temsil biçimi sinemaya taşınmıştır. Sinema tekniklerinin henüz bilinmediği yıllarda tiyatronun anlatı, temsil ve oyunculuk biçimleri beyaz perdede kullanılmıştır. Tiyatroda yönetmenlik yapan illüzyonist ve sihirbaz George Melies’in de ilk dönem filmlerinden sonra çektiği sihirbazlık içeren teatral filmleri erken sinema tarihine ivme kazandırmıştır. Bu ivme, Melies’in yaşadığı bir rastlantı sonucu sinemaya kurgu kavramını kazandırmasıdır. “Rastlantı şuydu: Melies, Olace de l’Opera’da çekim yaparken kamerası aniden durdu. Bu sırada çerçevedeki yaşam sürdü. Sonra kamera kendi kendine çalışıp görüntü kaydetti. Melies, görüntüleri işlerken bir kadının aniden bir erkeğe, bir otobüsün cenaze arabasına dönüştüğünü gördü. Böylece ‘hareketli resmin büyülü kapasitesi’ bulunmuş oldu” (Kaya, 2011: 10). Kurgunun sinema sanatına dahil olmasıyla birlikte sinema ve tiyatro ilişkisi benzerliklerden öte farklılıkları ile konuşulmaya başlanmıştır. Günümüzde ise sinemanın tiyatronun olanaklarıyla üretim yapması değil, tiyatronun sinemanın olanakları ile temsili konuşulmaktadır. İki sanatın birbirini yıllar içinde besleyen ve kendi alanlarında farklı ifade araçları sağlayan etkileşimleri, dünyadaki teknolojik gelişmeler ve dijitalleşmeyle birlikte disiplinlerarası yeni anlatım olanakları sağlamaktadır. Belkis da (2020: 124) on dokuzuncu yüzyılda yönetmenin doğuşunun ve Hans- Thies Lehmann’ın post-dramatik tiyatro adlı eserinin tiyatronun radikal dönüşümünü başlatan noktalar olduğunu aktarmaktadır. Bu dönüşüm sanat dallarına yeni anlatım olanakları tanıyarak günümüz dünyasında var olan seyircinin yeni seyir keşiflerine olanak tanımaktadır.

20. yüzyılda tiyatronun araçlarını kullanan sinema sanatı, 21. yüzyılda sinemanın estetik ve teknolojik araçlarını kullanan tiyatro sanatına doğru bir dönüşüme ve etkileşime uğramıştır. Sinematografinin gelişimi, dijitalin evrimi, teknolojik gelişmeler tiyatrodaki yeni bir sahneleme dili yaratılmasına olanak sağlamıştır. Tiyatro ve sinema arasındaki bu disiplinlerarası

etkileşim, 21. yüzyılda *sinematografik tiyatro* olarak karşılığını bulmaktadır. *Sinematografik tiyatro* kavramı ilk olarak 1990 yılında Hans-Thies Lehmann'ın yazdığı "Postdramatik Tiyatro" kitabında ortaya atılmıştır. Lehmann (1990: 114-115) kitabında sinematografik tiyatronun sekanslardan oluştuğunu yani sahnedeki diyalogların film diyalogları gibi aktarıldığını ve montaj üslubunun sahne üzerinde kullanıldığını aktarmaktadır. Sahnelemede kullanılan montaj üslubu ile zaman ve uzam algısı parçalanmış, ritim ve tempo kırılarak anlatının ifade olanağı farklılaşmıştır. Görsel anlatım diyalogların ötesine geçerek yeni anlatım biçimleri oluşturmakta ve seyirciye farklı imgeler sunmaktadır. Tiyatro sahnesinde kullanılan sinematografik unsurlar ve dijital aygıtlar başlangıçta sahne tasarımı alanında uygulanırken zamanla tiyatro metni dramaturgisine, oyuncuların tekniklerine ve rejinin anlatım olanaklarına yansyarak yönetmenin farklı ve güncel tutmaya özen gösterdiği dilini oluşturmaya başlamıştır.

Sinematografik unsurların sahne üzerinde denenmeye başlanması 1960'lı yıllara tekabül etse de tiyatro sahnesinde video ve filmler 1900'lü yıllarda kullanılmaya başlanmıştır. Tiyatro kuramcısı Greg Gieseckam, tiyatrodaki film ve video kullanımını incelediğinde *Staging the Screen* (Perdeyi Sahnelemek) adlı kapsamlı çalışmasında, filmin tiyatrodaki ilk kullanımının 1904'te Paris'te gerçekleştiğini belirtir (Şeyben, 2016: 39). George Melies 1900'lü yıllarda tiyatrosunda ve illüzyon gösterilerinde sahne üzerinde gösterimin bir parçası olarak filmi kullanmaktaydı. 1909 yılında fütürizmin yayımlanan manifestosu ile endüstri çağının teknolojik olanaklarının kullanılması ilkesi, dönemin fütürist performanslarına projeksiyon kullanımını dahil etmiştir. Alman tiyatro yönetmeni ve yazarı Erwin Piscator'un da 1920'li yıllarda kendi teatral üslubunu oluştururken filmin ve videonun olanaklarını kullandığı bilinmektedir. Politik ve belgesel tiyatro temsilcisi olarak bilinen Piscator, sahne üzerinde video ve belge filmin olanaklarını kullanarak seyircisini gerçekçilikle politik yönden etkilemeyi hedeflemiştir. Ardından 1960'lı yıllarda ortaya çıkan ve gelişen postmodernizm kavramı ile performans sanatının yaygınlaşması yeni anlatım olanaklarının sahne sanatları alanında kullanılmaya başlamasını sağlamıştır. Postmodernizm kavramının tiyatrodaki postdramatik metin ve sahneleme üzerine düşünülmesini sağlamasıyla birlikte metinlerdeki diyaloglar aza indirilmiş ve hikâye ön plana çıkarılmıştır. Dramatik metin yapısı terk edilerek metni görsel yolla sunmanın imkânı araştırılmıştır. Bu da dijital unsurların, multimedyanın, video sanatının ve sinematografik unsurların tiyatro sahnesinde anlatım aracı olarak

kullanımının önünü açmıştır. 1960-1990 yılları arasında yapılan sinematografik deneyimler adına Steve Dixon üç isim üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu sanatçılar mekân, çoklu medya, sinematografi gibi yenilikçi araçları özgün bir anlatım aracı olarak kullanmıştır. (Robert Whitman, Geoff Moore ve Elizabeth La Comte tarafından yönetilen Wooster Group)” (Polat, 2021: 12). Lehmann’ın 1990’lı yıllarda kitabında ortaya attığı sinematografik tiyatro kavramı örneklerinin 60’lı yıllarda verilmeye başlandığı, 90’lı yıllardan itibaren ise kavramsallaştırıldığı ve sinematografik öğelerin sahne üzerinde tam anlamıyla kullanıldığı görülmektedir. Çünkü Olgun’un (2011: 35) da bahsettiği gibi fütüristlerin sentetik biçim arayışlarında kullandıkları film ve projeksiyon, Piscator’un politik tiyatrosundaki ideolojinin hizmetinde araçsallaşan film ve projeksiyon kullanımı, 70’li yılların değişen ideolojik ve kültürel atmosferinin içinde kendi tarihsel sürecini tamamlamış ve güncelliğini yitirmiş birer akım ya da tiyatro türü olarak nitelendirilmeye başlanmıştı. Sinematografik anlatım öğelerinin sahnede kullanılmaya başlanmasıyla birlikte sahnedeki devinim, bakış açısı, dijital olanın kullanımı, farklı uzamlar keşfedilmeye başlanmış ve günümüz teknolojisinde yaşayan tiyatro seyircisinin sahne seyrini arttırmıştır. Böylelikle sahne üzerinde kamera ve objektif kullanımı, montaj kullanımı, monitör (ekran) kullanımı sayesinde tiyatronun anlatım olanakları yenilenmiş, metinlere yeni bakış açıları kazandırılmış, oyuncular sinemadaki oyunculuk tekniğini öğrenmiş, dramaturjik olarak yeni arayışlarla medyatürji kavramı oluşturulmuş ve tiyatronun dili genişlemiştir.

Bu makalede sinematografinin anlatım öğelerinin tiyatro sahnesinde kullanılmasıyla oluşan *sinematografik tiyatro* kavramı incelenecek, dünyadan ve Türk tiyatrosundan örneklerle kavramın uygulama alanında yarattığı olanaklar ve yenilikler açıklanacaktır. Sonuç olarak günümüzde yaşadığımız 21. yüzyıl tiyatrosuna katkı sağlamak amacıyla sahne üzerindeki sinematografik denemelerle tiyatronun anlatım olanağını genişletecek ve yeni bakış açıları kazandıracak yöntem ve uygulamalar sunmak hedeflenmektedir.

1. Tiyatro ve Sinema Etkileşimi

Sinema sanatı tiyatro sanatından yüzyıllar sonra keşfedilmiş bir sanat olarak 19. yüzyılın sonunda ürünlerini vermeye başlamıştır. Belge niteliğinde film çekimleriyle başlayan sinema sanatı sonraları tiyatro oyunlarının filme çekilmesiyle devam etmiştir. Dickinson (1986, s. 10),

tiyatronun film üzerindeki etkisine ilişkin iki görüşten bahsetmektedir; sahne uygulamasının sessiz kaydı olan sinemanın yeniliği azalınca tiyatrodan canlandırılan kişiliklerin filme alınması ve tiyatrodan deneyim kazanıp sinema uğruna sahneyi bırakan oyuncuların sinemayı beslemesi. Tiyatro metinlerinin film senaryosu olarak uyarlamaları, tiyatro oyunculuğunun kamera önünde tercih edilmesi, tiyatro sahnesinin kamera açısını yönlendirmesi, yönetmenlerin tiyatro oyunu yönetir gibi sahnelemelerini ele almaları vb. durumların hepsi tiyatronun var olan imkanlarının kullanılmasıdır çünkü sinema yapısı gereği oyunculuk, ses, ışık, reji anlayışı gibi tiyatroyla benzer olanakları ve malzemeleri kullanır. “Tiyatroyla sinemanın ilk dönemleri arasındaki tek fark ses unsurunun kullanılmamasıdır. Bu da yine tiyatronun başka bir dalı olan sözsüz, sadece eylemsel olan anlatım türü pantomim sanatının sinema çağının başlarında kendisine çok fazla yer açmasına yol açar” (Öngen ve Özdemir, 2023: 448). Yine Robb’ un da (2013, s. 31) kitabında bahsettiği gibi ilk filmler canlı performanslar eşliğinde sergilendiği ilk dönemde vodvilden fazlasıyla etkilenmiştir. Böylece sinemanın ürünlerini verdiği ilk andan beri etkileşimde olduğu tiyatro sanatı ile arasındaki etkileşimin, tiyatronun anlatım yapısının ve tekniklerinin sinemada kullanılması üzerine olduğu söylenebilmektedir. Sinema sanatı bu kısır döngüde kalmamak adına zamanla kendi tekniklerini ve araçlarını geliştirdi. “Bu yeni aracın yaratıcı olanaklarının farkına varan birçoğu, montaj ve yakın çekim gibi filmin kendine özgü özelliklerini kullanmaya başladılar” (Robb, 2013, s. 32). Nitekim yakın çekimin kullanılması ve belirli oyuncuların sıklıkla filmde oynaması star kavramını doğurmuş ve alışlagelen oyunculuk anlayışını da değiştirmeye başlamıştır çünkü genel planda çekilen, tüm bedeni ile bir anlatım sunmaya çalışan oyuncu artık yakın planda yüzü ile daha minimal bir anlatıma yönelecektir. Sesin de sinema sanatına dahil olmasıyla oyunculuk sanatının anlayışı abartıdan doğallığa geçmiştir. Arnes’in de (2019, s. 105) söz ettiği gibi, yirminci yüzyılın ilk yıllarında oyuncular sözcüklerin olmaması nedeniyle abartılı bir oyunculuk sergilemek zorundaydılar ve aynı zamanda boy çekimlerinin görüntülenmesi gerekiyordu. Bu tarihsel sürece dayanarak zaman içerisinde tiyatro sahnesinde yer eden oyunculuk yerine kamera karşısında daha minimal seyreden oyunculuk anlayışı gelişmiş, kurgunun keşfiyle birlikte tiyatrodaki geleneksel anlatı yapısı yerine epizodik anlatım yapıları kullanılmaya başlanmış ve anlatı farklı biçimlerde ele alınmış, film kompozisyonlarında ve kamera açılarında tiyatro sahnesi gibi yer eden geniş açılar ve genel planların yanı sıra alternatif açılar kullanılarak kameranın devinimi keşfedilmiş, tiyatro oyun metinlerinin yanı sıra kurmaca senaryolar tercih edilmeye başlanmıştır denilebilmektedir. “Sinemanın kendi dilini geliştirmesi neredeyse

Potemkin Zirhlısı'na kadar dayanır. Bu zamana kadar sahneleme ve anlatım açısından teatral unsurların ağır bastığı sinema sanatı paralel kurgu ile gerilim ögesinin kuruluşu ve bütünlüğün sağlanmasında en önemli unsur haline gelmiştir” (Uğur, 2020: 543-544). Böylelikle 1920’li yıllar itibariyle sinema tiyatro teknikleriyle kurulu çekimlerinden ve anlayışından yavaş yavaş uzaklaşmıştır. Bu dönemde tiyatronun da sinemanın anlatım olanaklarını kullanmaya başladığı söylenebilmektedir. Özellikle Piscator 1920’li yıllarda sahnede film kullanımı yoluyla politik tiyatro temsilini sıklıkla gerçekleştirmiştir. 1960’lı yıllar itibariyle ise sinematografik öğeler ve sinemanın anlatım olanakları tiyatro sahnesinde kullanılmaya başlanmıştır. “Geçmiş ile gelecek arasındaki uzamsal yolculukların perdeye yansması ve aradaki boşlukların kesilip atılması senaryo ve film dili (sinematografi) çerçevesinde hedeflenen birincil anlatının odağını arttırmıştır. Tiyatro da ise bu zamansal boşluk oluşturmalar ile atlamalar klasik teknikler aracılığıyla çözüme kavuşturulabilmiştir” (Öngen ve Özdemir, 2023: 448). Günümüzde sıklıkla tiyatro oyunlarının gerçekliği ve sahne ile oyuncunun mevcudiyeti üzerine çalışmalar yapılmaktadır. Seyircinin bir film seyrederek gibi sahne üzerinde olanları takip etmesi ve inanması sinemanın tekniklerinin kullanılmasıyla sahne gerçekçiliğini olanaklı bir hale getirmektedir. “Bu tanımlamaya ek olarak, sinematografik araçlar, özellikle belleğin sahnede temsili, yabancılaşma, karakterin iç dünyasına yönelmek, tarihsel ve toplumsal bakış açısını şekillendirmek, zaman ve mekân algısının sınırlarını ortadan kaldırmak, sahnede beden (anlam) üretimini çoğaltmak adına kullanılmıştır” (Polat, 2021: 105). Sinematografik araçlar ve anlatım olanakları sayesinde tiyatro sahnelerinde gösterilmek istenenler ve istenmeyenler, detaylar, geçmiş ve gelecek arasındaki zamanın şimdi ve burada var oluşu, karakter açılımları sinemada olduğu gibi tiyatro sahnesinde de takip edilebilmektedir.

Postmodern teorinin gelişmesiyle birlikte 1960’lı yıllardan günümüze kadar sinematografik araçlar sahne üzerinde kullanılmaktadır. Postmodern teorinin ortaya çıkardığı göstergelerarasılık kavramı tiyatro ve sinema ilişkisini yeniden düşünmemizi sağlamıştır. Sinemanın tiyatronun araçlarını kullanarak kendi dilini bulması ve dijital teknolojik gelişmelerle birlikte tiyatronun yeni anlam üretme çabasıyla tiyatronun sinemanın araçlarını kullanma noktasında yeni bir etkileşim yaşanarak dönüşüm sağlanmıştır. Yaşanan bu dönüşüm ve sinematografik araçların tiyatro sahnesinde kullanımı “sinematografik tiyatro” kavramını doğurmuştur. 1990 yılında Hans-Thies Lehmann tarafından ortaya atılan bu kavram, günümüzdeki teknolojik gelişmelerle birlikte tiyatrodaki yenilik, farklı anlatım olanakları,

çağdaş sahneleme bağlamında üreticisine birçok olanak sağlamakla birlikte seyircisine de farklı deneyim ve perspektif kazandırmaktadır.

2. Sinematografi ve Sinematografik Anlatım Araçları

Sinematografi terimi, Yunanca kine (hareket) ve graphos (yazı) kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşan 'hareketle yazmak' anlamına gelmektedir. Lumiere kardeşler hareketli görüntüleri kaydetmek ve bir ekran üzerine yansıtmak için sinematograf cihazını üretmişlerdir. Sinematografi yalnızca kaydedilen görüntüleri yansıtmak üzerine sınırlı değildir. Brown'ın da (2021, s. 2) bahsettiği gibi fikirleri, kelimeleri, eylemleri, duygusal alt metinleri, tonları ve tüm diğer sözlü olmayan iletişim biçimlerini alarak onları görsel kavramlar diline tercüme etmektedir. Sinematografi; hareket, kurgu, ışık, dekor, objektif, kompozisyon, makyaj, oyunculuk, ses, bakış açısı vb. unsurları bir araya getirerek ele alınan hikâyenin görsel olarak anlatımını sunmaktadır. Tüm bu unsurların uyum içerisinde bir arada kullanılarak görsel estetik bir biçim oluşturmasıyla yeni bir söylem inşa edilmektedir. Başlangıçta tiyatro teknikleri kullanılarak söylemini oluşturan bu kayıtlı görüntüler, zamanla sinemanın kendi teknik olanaklarını bulmasıyla birlikte sinematografik anlatım olanakları da gelişmeye başlamıştır. "1980'lerin başında Hollywood filmlerinde kurulan sinematografik teknikler günümüz biçemi olarak devamlılığını sağlamaktadır. Bu yeni biçem; 180 derecelik sahneleme sistemi, yoğunlaştırılmış devamlılık kurgusu, hızlı kesmeler, yakın çekimler, sürekli hareket eden el kamerası, uzun odaklı objektiflerin kullanımı elde edilen kadrajlar örnek verilebilmektedir" (Bordwell, 2002:16-28, aktaran Holat, 2023: 53). Örnek verilen ve sinemada sıkça kullanılan bu yeni teknikler 2000 sonrası tiyatrosunda da sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Sinematografik anlatım araçları sayesinde kendi tekniğine ve diline yeni bir söylem kazandıran tiyatro sanatı; kameranın, objektifin, aydınlatmanın, sesin, kompozisyonun, çerçevenin, bakış açısı gibi unsurların imkanlarını teknik ve estetik olarak yorumlamaktadır.

Sinematografik anlatım araçları sayesinde tiyatro sahnesindeki anlatım, yeni teknikler ve göstergelerle aktarılmaktadır. Sinema ve tiyatronun etkileşimi ve birleşimiyle anlam üreten sinematografik tiyatro estetiği, günümüz dijital çağın keşfettiği yeni ve güncel bir söylem olanağı barındırmaktadır. Böylelikle kamera açısı, çerçeve ve kadraj, aydınlatmak, renk,

kurgu, plan gibi sinemanın anlatım araçlarının tiyatro sahnesinde nasıl kullanıldığına bakmak gerekmektedir. Örneğin sinematografik anlatım aracı olarak kullanılan kamera açıları sahne üzerindeki performansı kameraya çekerken uygulanmaya başlamıştır. Bu sayede seyirciler tiyatro deneyiminin yanı sıra sinema seyrini de yaşamaktadır. Performans her ne kadar tiyatro sahnesinde gerçekleşiyor olsa da aynı anda kamera açıları ve planlar sayesinde sinema seyri sunmaktadır.

Tiyatro canlı bir performans alanı olduğu ve sinema canlı olmayan bir performans alanını içerdiği için burada sinematografik tiyatroyu ilgilendiren önemli bir kavram karşımıza çıkmaktadır; montaj. Sinemada zaman, mekân, anlatı ve olaylar arası geçiş sağlayarak bir anlatım imkânı sunan montaj, tiyatro sahnesinde de dekor olarak kullanılan büyük ekranlar sayesinde uygulanmaktadır. Sinematografik tiyatro üretiminde bir sahneyi önceden çekilip kurgu da yapılabilir tiyatro oyunu esnasında çekilip orada da yapılabilir. Tiyatro oyunu esnasında yapılan montaj daha zorlu ve sistematik çalışmayı gerektirirken sahne dışı önceden yapılan montaj bir filmin ekrana verildiği izlenimini yaratmaktadır. Her yönetmen sinematografik tiyatro uygulaması üretirken montajı farklı nedenlerle ve farklı biçimlerde kullanabilmektedir.

Tiyatro ve sinemada bir başka anlatım aracı olarak efekt ve müzikten söz edilebilmektedir. Tiyatroda sahne dışından gelen efekt ve müzik olabildiği gibi sahne üzerinde kayıttan gelen ve oyuncuların o an ürettiği ses ve müzik de olabilmektedir. Sinemada bu üretim alanlarına ek, bir seslendirme stüdyosuna kaydedilmiş sesler kullanılabilirdiği gibi foley tekniği ile de ses üretilmektedir. Foley tekniği tamamen sinema sektörüne ait bir ses efekti üretim yöntemi olup bu tekniğe özel yetişmiş sanatçılar tarafından icra edilmektedir.

Sinematografik anlatım araçlarının tiyatro sahnesinde kullanımını tiyatro sanatının kendi anlatım araçlarından bir şey kaybettirmemekte aksine katkı sağlamaktadır. Sahne üzerinde sinematografik anlatım araçlarının kullanımıyla üretilen tiyatro oyunları çok katmanlı bir yapıya sahip olup üreticisine ve alıcısına farklı deneyim imkanları sağlamaktadır. İki sanatın yıllarca benzerlik ve farklılıkları konuşulmaktayken artık günümüzde kesişimleri ve bir arada nasıl anlam üretebileceği konuşulmaktadır. Başlangıçta sinema sektörüne tiyatro teknikleri dahil edilirken şimdilerde sinemanın teknikleri tiyatroya dahil edilmektedir. Sinematografik

anlatım araçlarının tiyatro sahnesinde kullanımı tiyatro sanatına farklı bakış açıları, farklı anlatım olanakları ve yeni biçimler kazandırmakta ve yeni bir kavram olarak sinematografik tiyatroyu literatüre katmaktadır.

3. Sinematografik Tiyatro

20. yüzyılın başından itibaren tiyatro sahnelerinde video, projeksiyon, film gösterimi gibi sinemanın olanakları kullanılmış olsa da kadraj, kamera, çerçeve gibi sinematografik öğelerin kullanımı 21. yüzyıl tiyatrosunun anlatım olanakları dahilinde gelişmiş ve yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. 20. yüzyılda beyaz perdede tiyatro oyunları yer alırken, 21. yüzyılda tiyatro sahnelerinde sinemanın anlatım olanaklarının kullanılmasıyla tiyatro ve sinema etkileşimi de değişim göstermiştir. Eskiden sinemada tiyatronun öğeleri kullanılırken, günümüzdeki teknolojik gelişmeler ışığında artık tiyatrodaki sinemanın anlatım öğeleri kullanılmaktadır. Sinemanın anlatım aracı olarak sinematografinin sahne üzerinde kullanımıyla tiyatro anlatımında ve sahnelenmesinde alternatif söylemler gelişmiştir. Sinematografi; dekoru, kurguyu, aydınlatmayı, kompozisyonu, objektifi, kostümü, makyajı, oyuncuyu, sesi, rengi vb. öğeleri bir araya getirerek hikayelerin görsel yolla anlatımını sunmaktadır. Teknolojinin geliştiği, dijitalleşmenin yaygınlaştığı ve multimedya kaynaklarının kullanımının arttığı günümüzde tiyatro sahnelerinde sinematografik öğelerin kullanımı tiyatronun anlatım olanaklarının gelişmesine yol açmaktadır.

1960'lı yıllarda dünyada yer alan toplumsal ve sanatsal gelişmelerle birlikte sağlanan yeniliklerle geleneksel tiyatro anlayışı yıkılarak dijitalin getirdiği imkanlar sahne üzerinde kullanılmaya başlanmıştır. İlk sinematografik sahne deneyimlerini kapsayan bu yıllarda Richard Kostelanetz'in karmaşık araçlar tiyatrosu kavramı, Video-Art, performans sanatı gibi teknoloji ve dijital bir araya getiren örnekler karşımıza çıkmaktadır. Kostelanetz kavramsal araçlar tiyatrosu kavramıyla sahnede sinematografik bir tiyatro temsili sunmasa da sahne üzerinde kullandığı dönemin teknolojik araçlarıyla kendisinden sonra gelecek sinematografik tiyatro uygulaması yapan yönetmenlere örnek olmuştur. Video sanatının sahne üzerinde kullanımıyla yeni bir gerçekliğe imza atılmış, anların ve seslerin dejenere edilmiş göstergesi sunularak sinematografik tiyatro uygulamaları için hareketli görüntülerin ve gerçekliğin yeniden sunumunu içeren alternatif bir bakış açısı geliştirmiştir. Robert Whitman, Joan Jonas

gibi performans sanatçıları da performansları ile video sanatının imkanlarını bir arada kullanarak sinematografik tiyatro kavramının oluşmasına katkı sağlamışlardır.

1970’li yıllara gelindiğinde bireysel denemelerin yanı sıra kolektif bir şekilde sinematografik sahne deneyimi sunan The Wooster Group dikkat çekmiştir. “Grubun ilk oyunu Thornton Wilder’in Bizim Şehir; sinematografi ve çoklu ortam denemeleri adına birçok aracı seyirciye sunmuştur. Sahneleme, mekânın çoğaltılması, gösterinin değişik yerlerde izlenmesi ve televizyon üretimlerine olan eleştirel yaklaşım anlamında çok önemli bir yere sahiptir” (Polat, 2021: 60). Topluluk sinematografik araçları kullanarak performanslarını metin haline dönüştürmeye özen göstermiştir. Metin odaklı olmayan performans sanatlarında grup, bu açığı sinematografik anlatım olanakları sayesinde kapatmış ve ileride sinematografik tiyatro örnekleri veren uygulamalara örnek olmuştur.

1980’li yıllar ise video sanatının tiyatro içerisine dahil olmaya başladığı yıllardır. Tiyatro sahne uygulamalarının video performanslarıyla desteklenmesi ve yeniden şekillenmesi, medya ve teknoloji olanaklarının sahne üzerinde yeni imkanlar oluşturmasına yol açmıştır. Kayıtlı görüntü ve sahne üzerinde yer alan insan bedenleri arasında var olan ilişki çözümlenmeye çalışılmıştır. Böylelikle sahne üzerinde bedenin sanal ve gerçek olarak ikili sunumu aynı anda gerçekleşebilmektedir. 1960-1980 yılları arasında sahne üzerinde video, projeksiyon, canlı yayın kullanımı ve sinematografik araç olarak kameranın sahne estetiğine dahil olmasıyla birlikte 1990 yılında sinematografik tiyatro kavramı ortaya çıkmış ve bu minvalde örnekleri verilmeye başlanmıştır.

İlk olarak Hans-Thies Lehmann’ın 1990 yılında “Postdramatik Tiyatro” adlı eserinde yer vermiş olduğu *sinematografik tiyatro* kavramı, metinden ziyade görüntülerin ön planda olduğu ve filmsel öğelerin sıklıkla kullanıldığı bir tiyatro üretiminden bahsetmektedir. “Günümüzde, tiyatrodaki sinematografik anlatım sahne tasarımında kullanılan projeksiyon, ışık, ses, video ve dijital teknoloji aygıtlarının kullanımı ve sahne üzerinde yaratılan atmosferin oluşturduğu anlatım biçiminin sinemasal gerçeklikle sahneye taşınmasını içerir” (Berber, 2022: 40) Başlangıçta ele alınan oyunun atmosferini oluşturmak adına sahne tasarımında kullanılmaya başlanan dijital teknolojiler, zamanla metinlerin anlamını istenilen şekilde iletmek adına yapılan dramaturji çalışmalarında ve yönetmenin dilini oluşturmak adına yaptığı rejî

çalışmalarında da kullanılmaya başlanmıştır. “Tiyatro sahnesinde sinematografi; kişisel göndermeleri, bilinci, hafızayı, tarihi simülasyonların gölgesinden koparıp belirginleştiren bir unsur olmanın yanı-sıra filme ait çok dillilik izleyicinin seyir stratejilerinin çeşitlenmesine olanak tanımıştır” (Polat, 2021: 16) Üretilen bu çok dillilik sayesinde sinema ve tiyatro etkileşiminden doğan üretimler sanatta yeni anlatım biçimlerinin oluşmasını sağlamıştır. Günümüzde sahnede sinematografik anlatım olanaklarını sahne tasarımcıları yerine yönetmenlerin kullandığı dikkat çekmektedir. Çünkü Gergin’in (2013: 96) de ifade ettiği gibi, sinematografik anlatımın önemli özelliklerinden biri de özel bir takım kamera objektifleri ve hileler kullanarak, gerçekte uygulanması zor sahneleri kolaylıkla oluşturabilmesidir. Bu sayede yönetmenler aktarmak istedikleri mesajı daha net bir şekilde ve sahne estetiğine uygun olarak aktarabileceklerdir. Tiyatronun konvansiyonel yapısından uzaklaşan bir anlatım inşasına yol açan bu kullanım, çağdaş ve yenilikçi bir tiyatral anlayışın temsilini oluşturacaktır. Bu sahneleme deneyimi oyuncu ve seyirci için yeni bir oyun alanına ve dinamiklere yol açmaktadır, böylelikle bu estetiğe hizmet eden tiyatro oyunlarının yazımı için yazarlara da alan açmaktadır.

Klasik bir tiyatro eserinin sinematografik anlatım araçları ile sahne üzerinde yeniden yorumlanması, yüzyıllardır sahnelenen oyun metinlerinin hala keşfedilmesi ve aktarılması gereken farklı bakış açılarının yansıtılabileceğini ve seyirciye de yeni düşünüş ve görme biçimi kazandırılabilceğini gösterir. Klasik bir eserle, klasik bir oyunculuk tarzıyla ve klasik dramaturjik bir yapıyla ele alınan bir oyunun sinematografik anlatım araçlarıyla sahne üzerinde yeniden yorumlanması farklı bakış açılarına olanak tanımakla beraber tiyatro sanatına yeni bir estetik biçim kazandırmaktadır. Her tiyatro yönetmeninin bir bakış açısı ve iletmek istediği bir mesajı olduğunu düşünürsek, tiyatro sahnesinde sinematografik aracı kullanma amacı da bu sayede farklılık ve amaca hizmet içerir. Örneğin bir yönetmen seyirciyi provokasyona uğratmak adına geçmiş belge görüntüleri sahne üzerinde yansıtabilir, bir başka yönetmen seyircinin tüm duyularına hitap etmek için sinematografik araçları kullanabilir yahut bir başkası metni görsel yolla aktarmak için sinematografiye başvurabilir. Böylece tiyatronun olanaklarının sahnedeki mesajı seyirciye aktarma noktasında eksik kaldığını düşündüğümüz tüm nüanslarda sinematografik araçlar yardımcı olabilmektedir. Bir tiyatro sahnesinde sinematografik araçların kullanılmasıyla zaman, mekân, aydınlatma, ses, oyuncu, dekor gibi unsurlar farklı imkanlar dahilinde sahne üzerinde yer alabilmektedir.

4. Sinematografik Tiyatro Örnekleri

1990 yılı itibariyle kavramsallaşan sinematografik tiyatronun, dünyanın farklı bölgelerinde farklı amaçlarla sahnelenen örneklerine rastlanmaktadır. Yenilik gösteren teknolojik gelişmelerden sanat alanları da etkilenmiş ve günümüz tiyatrosu da klasik olanın dışına çıkarak alternatif anlam arayışlarına yönelmiştir. “Gerçeklik etkisi yaratmak adına tiyatro da sinemada alışık olunan örneğin kısa diyaloglar, çok sayıda karakter, karakterlerin iç dünyalarını anlatan imgeler ve fazla mekân ve zaman kullanma gibi yazım tekniklerinin yanı sıra, hızlı mekân değişimi, kalabalık mizansenler, karakterlerin kalbinden ve aklından geçenleri projeksiyona yansıtma gibi sinematik sahneleme teknikleri kullanmaya başladı. İki ortamın sunum dilleri birbirlerine yaklaştı” (Şeyben, 2016: 152). Sinematografik dilden yararlanan ve sinematografinin araçlarını sahne üzerinde kullanarak sinema-tiyatro etkileşimini barındıran tiyatro uygulamalarına 90’lı yıllar ve sonrasında sıklıkla rastlanmaktadır.

Sahnede görüntülerle dayalı bir dil yaratmak üzere hareket eden sinematografik tiyatro yeni görme biçimleri ve sahnede görsel bir anlatım sunmaktadır. İlk olarak sahne tasarımcılarının etkileşime girdiği bu kavram daha sonra yönetmenlerin sahne dillerini oluşturmalarına katkı sağlamıştır. John Jesurun, Robert Lepage, Katie Mitchell gibi tiyatro alanına katkı sağlayan isimler sinematografik tiyatroyu sanatsal kaygılarını iletmek amacıyla benimsemişler ve sinematografik araçları sahneledikleri oyunlarda kullanmışlardır. Örneğin Lehmann (1990: 114) sinemada olduğu gibi sahne üzerindeki geçişleriyle tıpkı bir sekans yaratarak, hikâyeyi görsel yolla aktararak, film diyaloglarını tiyatro metnine entegre ederek John Jesurun’un tiyatrosunun sinematografik tiyatro olarak adlandırılması gerektiğini aktarmaktadır. “Figürler psikolojiden arındırılmış konuşan makineler olarak görünür ve böylece hem tiyatronun hem de sinemanın biçimsel olarak atıfta bulunulan geleneklerini geçersiz kılar. Sinematografik prosedür sayesinde draması olmayan bu tiyatro paradoksal bir şekilde daha da tiyatro haline gelir. Birçok düzeyin iç içe geçmesine rağmen, medya imgelerinin, aygıtların, ışık yapılarının ve oyuncuların kökleri dağılmaz” (Lehmann, 1990: 115). Jesurun’un sinematografik tiyatrosu sahne geçişlerinde sinemada olan sekansları yaratması, medyatik imgeleri sinematografik araç olan kamera ile yansıtması, nesnelere ve oyuncuların devinimini sinema perdesindeki gibi ele almasından kaynaklanmaktadır.

Görsel 1. John Jesurun, Philoktetes, 2005.

John Jesurun'un sinematografik tiyatro deneyimini içeren Porto Rico tiyatrosu, metinlerarasılığın ve disiplinler arası etkileşimin yoğun olduğu bir üretimi ortaya koymaktadır. Klasik metinlerini uyarlamalarıyla ve yönetmenlik göreviyle tanınan Jesurun aynı zamanda sinematografik öğelerin sahne üzerinde kullanımıyla da oyunlarından söz ettirmektedir. Sinematografik öğelerin Jesurun'un tiyatro metni uyarlama aşamasına da eşlik etmesiyle birlikte yeni bir kavram olan medyatürji tartışılmaya başlanmıştır. "Gösteri sanatlarının zamansal ve mekânsal olarak ritüelleştirilmiş John Jesurun'un medyatürjik uyarlamalarında neredeyse sınırsız perspektifi, göstereni ve anlamlandırma sistemini birleştirme kapasitesi tiyatroyu en geleneksel formatında bile görsel dikkati anlaşılması zor içeriğe çeken bir hiperortama dönüştürür" (Collard, 2014: 34-35). Medya hakkında olsun eleştirel disiplinler hakkında olsun kuramsal olarak birlikte düşünmeyi teşvik eden Jesurun'un sinematografik tiyatrosu hem kuramsal hem de uygulama alanında tiyatro sanatının biçimine yeni bir anlatım kazandırmaktadır. Mekân ve zaman değişiminde sinemadaki montaj ilkesini uygulamak isteyen yönetmen bu nedenle sade ve hızlı kontrol edebileceği sahne tasarımları tercih etmektedir. Böylece dramatik metin mantığı da yıkılarak klasik anlatı terk edilmekle birlikte seyirci için birçok perspektif ve imge alanı oluşturulmaktadır. Sahnede sunulan bu farklı bakış açılarıyla birlikte sonsuz olasılık alanının yaratımıyla tiyatrodaki yeni anlatım biçimleri

keşfedildiği gibi seyir algısında da yenilikler keşfedilmektedir. Sinematografik öğelerin yardımıyla gerçeklik algısı, yabancılaştırma kavramı, çoklu ortam kullanımı ve disiplinlerarası sanat yeni bir boyut kazanarak tiyatro sanatında yeni ifade biçemi geliştirilmiştir.

Sinematografik öğeler yardımıyla sahne üzerinde yeni bir dünya kuran her yönetmenin sinematografik tiyatrosu mesajını farklı teknikler yardımıyla iletmektedir. Jesurun'un metinlerarasılık yoluyla inşa ettiği uyarlama oyunlarını sinematografik araçlar yardımıyla rahatça aktarabildiği gibi diğer yönetmenlerde kendi iletmek istediği mesajları farklı sinematografik öğeler ile aktarmaktadır.

Günümüzde sinematografik tiyatronun çok konuşulan yönetmenlerinden bir tanesi de Katie Mitchell idir. 2006 yılında "Dalgalar" adlı tiyatro oyunuyla live cinema tekniğini kullanmaya başlayan Mitchell, sinema filmlerini canlı olarak sahne üzerine aktararak sinema ve tiyatronun yüzyıllardır ezberlenmiş katı kurallarını yıkmaktadır. Sinemayı tıpkı tiyatro sanatı gibi şimdi ve burada gerçekleştirmekte ve seyirci için en az iki gerçeklik algısı oluşturmaktadır. Kameradan yansıyan ve sinema olarak karşımıza çıkan eser, şimdi ve burada gerçekleşmekle beraber tiyatro sahnesinde gerçekleşen ekran arkası görüntülerde şimdi ve buradadır. Mitchell'in sinematografik tiyatrosunda aynı anda ikiden fazla zaman ve mekân imkânı oluşturularak birden fazla gerçeklik sunulmaktadır.

Görsel 2. Katie Mitchell, Orlando, 2019.

"Katie Mitchell, tiyatronun geleneksel yapısından uzak, medyatik ve dijital araçları yoğun bir şekilde kullandığı, ses ve görüntüleri ustaca kurgulayarak oluşturduğu sinematografik dili

sahneleme çalışmalarına yansıyan, çağdaş yeni estetik tiyatral bir anlayışın temsilcisidir” (Berber, 2022: 43). Değişen dünyada dijitalin olanaklarını kendi tiyatro diline ve biçimine yansıtan Mitchell yönettiği oyunlarını sinematografinin olanaklarıyla sahnelemektedir. Mitchell’in tiyatrosu sahnede medya araçlarının, projeksiyon kullanımının daha ötesindedir. Sinematografik tiyatronun en önemli temsilcilerinden sayılabilen Mitchell, kamerayı sahnenin her alanında işlevsel olarak kullanmakta ve oyunculara da kullandırmaktadır. Oyuncular sahne üzerinde kamera önünde performans gerçekleştirdikleri gibi performansı olan oyuncuyu da kameraya çeken kamera operatörü işlevi görmektedir. Sahnede oynanan tiyatro oyununun yanı sıra kamera arkası görüntülerle adeta bir sinema filminin setine konuk oluruz. Oyuncuların sahnede kamera önü performans sergilemeleri tiyatro ve sinema oyunculuğunun farklı tekniklerinin bir arada ele alınmasını sağlamaktadır. Sahnede yakın plan çekimlerinin, detay planların ele alınması, seyircinin göremeyeceği dekadrajların ekrana yansıtılması ve taşınabilir set ışıklarının kullanımı sinematografik anlatımın sahne anlatısında nasıl kullanılabilirliğini ortaya koymaktadır. Sinematografik tiyatro sayesinde farklı mekanlar, farklı zamanlar, farklı olaylar, farklı kişiler aynı anda şimdi ve burada canlandırılabilir. Böylelikle sinematografik anlatım dilinin en önemli unsurlarından kurgu da Mitchell’in oyunlarında gerçekleşmektedir. Ayrıca Mitchell’in sahnesinde sesler tıpkı sinemada oluşturulduğu gibi Foley tekniğiyle aktarılmaktadır. “Mitchell oyunlarında sinematografik anlatım mekân ve zaman dönüştürücüsü olmak yanında, kameranın özne durumuna getirildiği bir işlevle de kullanılmıştır” (Berber, 2022: 47). İki sanat dalının harmanlandığı ve performansların iç içe geçerek oluştuğu bu yeni sahne performansları, sinematografik tiyatronun somut olarak en önemli temsilini oluşturmaktadır.

Türkiye’de ise 2000 sonrası multimedya araçlarının sahnede kullanılmaya başlandığı, 2010 sonrası projeksiyon, barkovizyon görüntülerinin kullanıldığı ve 2020 sonrası ise sinematografik tiyatro örneklerinin verilmeye başlandığı görülmektedir. 2009 yılında Berkun Oya’nın yazıp yönettiği

“Bayrak” adlı oyunla farklı mekânda geçen sahnelerin kaydının projeksiyon yoluyla sahneye taşınması, Zişan Uğurlu’nun aynı yıl sahnelediği “Kebab” adlı tiyatro oyununda 2013 yılında Yeşim Özsoy sahnelediği “İz” adlı tiyatro oyunuyla sahne üzerinde görünmeyen mekanları ve olayları canlı yayınlarla seyirciye aktarmıştır. Bu sahneleme örneklerinde 2010 sonrası

multimedya araçlarının ve projeksiyon, barkovizyon, kamerayla çekilen anlık görüntülerin sahne üzerinde kullanılmaya başlandığı görülmektedir ancak sinematografik tiyatro deneyimi dediğimiz zaman sahne üzerinde yaratılan anlamların ve aktarımların sinematografik araçlar yardımıyla yapılması gerekmektedir. Sahne üzerinde kamera 2010 sonrası sıklıkla kullanılmaya başlanan bir araçtır ancak kamera tek başına sinematografik tiyatro deneyimi için yeterli kalmamaktadır. Kamera kullanımı dışında sahne üzerinde yaratılması gereken bir kompozisyon, ses ve müzik tasarımı, aydınlatma tasarımı, çerçeve, çekim planları ve kurgu gibi sinematografik anlatım öğeleri barınmalıdır. Lehmann Postdramatic Theatre adlı yapıtında sinematografik tiyatroyu; metne dayalı tiyatro anlayışına karşı, görüntülerin işlendiği ve ön planda olduğu, filmsel öğelerin sıklıkla sahne üzerinde kullanıldığı, oyuncu ile sahne atmosferini izleyicinin algısına ve etkileşime yoğun olarak sunan yönetmeni ve seyircisini metnin yaratıcısı durumuna getiren platform olarak açıklar (Lehmann, 2006, aktaran: Berber, 2022: 41). Böylelikle 2023 yılında Serdar Biliş'in uyarlayıp yönettiği Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Saatleri Ayarlama Enstitüsü" adlı tiyatro oyununun bir sinematografik tiyatro örneği sunduğu söylenebilmektedir.

Görsel 3. Serdar Biliş, Saatleri Ayarlama Enstitüsü, 2023.

Saatleri Ayarlama Enstitüsü uyarlamasıyla Biliş, karakterin iç dünyasını yansıtmak için sahnenin ortasına bir beyazperde koymuştur ve daha önceden kamerayla çekilmiş görüntüler bir sinema perdesinde canlanır gibi canlanmaktadır. Görüntüler profesyonel bir film ekibi tarafından kamera kaydına alınmıştır. Biliş sahne üzerinde karakterin iç dünyasında

gerçekleşen çalkantıları, hatıralarını, iç sesini yansıtmak amacıyla beyaz perde aracılığıyla sunulmaktadır. Bir yandan tiyatro teknikleri sahne üzerinde uygulanırken diğer yandan sinemanın teknikleri dekor olarak kurulan beyaz perde üzerinde uygulanmaktadır. Oyun boyunca sahne üzerinde tiyatro dekorları mevcutken aynı zamanda dekor olarak kullanılan beyaz perde içerisinde de ayrı bir sanat yönetmenliği ve kompozisyon uygulaması olarak sinemanın olanakları kullanılmıştır. Oyuncunun sahne üzerinde seyirciye hitap ederken uyguladığı oyunculuk tekniğiyle kamera önünde sergilediği performans arasında da farklar olduğu için sahne üzerinde tiyatro ve sinema ikiliği oyunculuk anlamında da gözetilebilmektedir. Oyundaki ses kullanımları da sahne üzerinde canlı performans esnasında var olan sesler ile görüntüde yer alan seslerin düzeyleri farklılık göstermektedir. Oyunda doğrudan insan bedeninden çıkan ses ile pos-produksiyon aşamasından geçen ve hoparlörden duyulan farklı ses kullanımları mevcuttur. Böylelikle sahne üzerinde sinemadaki gibi kayıtlı ses kullanımı ve aktarımı olduğu söylenebilmektedir. Tiyatro ve sinema sanatının bir arada ifadesini sunan oyun için sinematografik tiyatro denemesidir denilebilmektedir. Yönetmen bu denemesiyle karakterin bilinmeyen yönlerini derinlemesine aktarırken aynı zamanda bunu sinemanın anlatım araçlarıyla tiyatro sahnesinde kullanarak sinematografik tiyatro örneği sunmaktadır.

Görsel 4. Ersan Mondtag, Titus Kompleks, 2023

2023 yapımı Ersan Mondtag'ın yönetmen koltuğunda oturduğu Shakespeare uyarlaması "Titus Kompleks" adlı oyunda sahnede kameranın kullanılarak eş zamanlı olarak canlı görüntülerin çekilme olanağı sayesinde tiyatro ve sinemanın bir arada kullanılarak anlam üretme çabasında olan bir yapımdır. Sahnede kurulan tiyatro dekorunun yanı sıra var olan beyaz perdeler aracılığıyla anlık olarak görüntüler yansıtılmaktadır. Bu görüntüler hareketli kamera ile çekilerek oyuncuların farklı açılardan ve planlardan çekimlerini de yansıtmaktadır. Seyirciler hem ekranlar aracılığıyla film izlemiş gibi bir deneyim yaşarken aynı zamanda bir tiyatro sahnesine seyirci olmaktadır. Oyun içerisinde kullanılan sinemanın anlatım araçları sayesinde yönetmen seyirciye daha gerçek ve canlı bir dünya sunmak için sinematografik tiyatro deneyimi imkânı sunmaktadır.

Türk tiyatrosunda yönetmenler denedikleri yeni anlatım biçimleri ile sinematografik tiyatro uygulaması yapmak yahut sinematografik tiyatronun temsilciliğine soyunmaktan daha farklı bir tarafta bulunmaktadır. Günümüz anlatım olanaklarını kullanan yönetmenler özellikle 2010 sonrasında sahne üzerinde multimedya araçlarını kullanmaya başlamış ve 2020 sonrası ise dijital olanın imkanlarından yararlanmışlardır. Türk tiyatrosuna yenilik katarak katkı sağlayan bu yönetmenlerin yurtdışı tabanlı verilen örnek temsilcilerden farkı, bu temsilciler sinema ve tiyatroyu bir arada kullanarak anlam yaratma çabasını birçok oyunlarında barındırmalarıdır. Jesurun, Mitchell gibi isimler sinematografik tiyatro deneyimini keşfettikleri andan itibaren yönetmen olarak anlatım dilleri haline getirmişlerdir. Türk tiyatrosunda ise herhangi bir yönetmenin anlatım dilinin sinematografik tiyatro uygulaması yaratmak üzerine olduğu söylenememektedir.

Sonuç

Sinema ve tiyatro etkileşimi, 19.yüzyılın sonunda sinema sanatı var olduğundan beri devam etmektedir. Tiyatronun eski bir sanat oluşu ve tekniklerini oturtması, başlarda sinema sektörünün faydalanabileceği bir alan olmuştur. 21. Yüzyılda ise iki sanat arasındaki etkileşim hala konuşulmaktadır ancak bu sefer farklı kaynaklardan beslenme söz konusudur. Sinema sanatı geçen yüzyıllar içerisinde kendi tekniğini ve anlatım dilini yaratmış, bu yarattığı anlatım araçlarıyla diğer sanat dallarıyla etkileşime girmiştir. Özellikle performansı içeren tiyatro sanatıyla birçok ortak noktası bulunan sinema sanatının araçları günümüzde sahnelerde sıkça

kullanılmaktadır.

Sinema sanatının zaman, mekân ve olay geçişleri kullanmaya yarayan kurgu başlıca ele aldığı araçlardan biridir. Böylelikle tiyatro sahnesi de sinema gibi daha fazla illüzyon yaratarak seyircisine daha önce göstermediği çerçeve dışı alanları gösterebilmektedir. Sahneye konulan barkovizyon ekranlar sayesinde önceden çekilmiş görüntüler sahne üzerinde şu an yaşanan olaylarla iç içe sunulabilmekte, sanki şimdi gerçekleşiyormuşçasına kurgusu yapılabilmektedir. Böylece tiyatro sahnesinde gerçekleşen şimdi ve burada olan olaylar ile performanslar, sinema sanatının araçları ile zamanın, mekânın, olayların birden fazla olasılığının imkanını yaratarak farklı bir seyir deneyimi ve performans alanı sunmaktadır.

Sinematografik anlatım araçları olarak kamera açısının, kompozisyonun, planların, aydınlatmanın, sesin vb. sahnede kullanımı sayesinde günümüz tiyatrosunun anlatım olanakları, oyun-seyir perspektifi, oyuncu performansları, seyirci deneyimi, yönetmenin dili, dekor yaratımı, sahneleme gibi konular gelişim ve ilerleme kaydetmektedir. Dünyada örneklerinin 90'lı yıllarda başladığı ve ülkemizde de yavaş yavaş uygulanmaya başlayan sinematografik tiyatro deneyimi, Türk tiyatrosuna yeni anlatım biçimleri ve araçları kazandırmaktadır.

Kaynakça

- Armes, R. (2019). *Sinema ve Gerçeklik*. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Belkıs, Ö. (2020). Dünden Bugüne Analizci Yaklaşımdan Yaratıcı Yazarlığa Dramaturgi, der.: Y. Pekman, O. Arıcı, Dikmen Gürün'e Yazılar s. 113-136, İstanbul: Doğan Kitap.
- Berber, L. (2022). Sahne Sanatlarında Sinematografik Anlatım ve Medyaturji: Katie Mitchell Oyunlarından Örnekler. *The Journal of Acaemic Social Science*, 10 (126), s. 38-48, <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.57586>
- Brown, B. (2021). *Sinematografi: Kuram ve Uygulama*, çev.: S. Taylaner. İstanbul: Hil Yayınları.
- Collard, C. (2014). Chained into That Machine: John Jesurun's Mediaturgical Adaptations. *Journal of American Studies of Turkey*, Vol. 39, s. 31-42.
- Dickinson, T. (1986). *Sinemanın Evrimi*, çev.: N. Türkoğlu. İstanbul: Çizgi Yayıncılık.
- Gergin, A. (2013). Günümüz Seyircisini Etkilemede Tiyatral Anlatım ve Sinematografik Anlatım Olanaklarının Farklı Boyutları Üzerine Bir Model Önerisi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü. Doktora Tezi*.
- Holat, O. (2023). Sinemada Görüntü Yönetmenliği: Kadrajın Gücü. ed.: M. Aslan, S. Yetimova, *Uluslararası Film Araştırmaları Sempozyumu s. 51-61*, Sakarya: Türkiye Film Araştırmaları Derneği.
- Kaya, M. (2011). Sinemada Kurgu ve Kurgunun Sinemaya Etkisi, *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi*.
- Lehmann, H. L. (2006). *Postdramatic Theatre*, Trans.: K. Jürs-Munby. London and New York: Routledge.
- Olgun, İ. G. (2011). 20. Yüzyıl Tiyatrosunda Film ve Projeksiyon Kullanım Biçimleri, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi*.
- Öngen, O. & Özdemir, İ. Ö. (2023). Güncel Teknolojik Gelişmelerle Birlikte Tiyatro ile Sinema Sanatları Arasındaki İlişkinin Tarihsel Gelişimi ve Dönüşümü. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, vol. 13(2), s. 439-452. <https://doi.org/10.7456/tojdac.1243937>
- Polat, Ö. (2021). Tiyatroda Sinematografik Sahnelemenin Tarihi ve Anlatım Araçları, *Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi*.
- Robb, B. J. (2013). *Sessiz Sinema*, çev.: E. Ulun. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Şeyben, B. Y. (2016). *Tiyatro ve Multimedya*. İstanbul: Habitus Kitap.

Uğur, U. (2020). Göstergelerarasılık Bağlamında Sinema, Tiyatro, Edebiyat ve Fotoğraf, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, vol. 10(2), s. 528-548.

Görsel Kaynakça

Görsel 1. John Jesurun, *Philoktetes*, 2005.

(<https://www.foundationforcontemporaryarts.org/recipients/john-jesurun/> Fotoğraf: Peter Cunningham / Erişim Tarihi: 16.07.2024).

Görsel 2. Katie Mitchell, *Orlando*, 2019.

(<https://thetheatretimes.com/alice-birch-and-katie-mitchells-orlando-at-the-schaubuhne-theatre-queer-desire-on-the-big-screen/> Fotoğraf: Stephen Cummiskey / Erişim Tarihi: 27.06.2024).

Görsel 3. Serdar Biliş, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, 2023.

(<https://tiyatrolar.com.tr/tiyatro/saatleri-ayarlama-enstitutusu> Fotoğraf: Burcum Baygut / Erişim Tarihi: 04.07.2024).

Görsel 4. Ersan Mondtag, *Titus Kompleks*, 2023.

(<https://www.berrakmekanlarda.com/titus-kompleks-bu-oyun-cok-ses-getirecek> Fotoğraf: Berrak Tangülü / Erişim Tarihi: 05.07.2024).